meclisinin tavsiyelerine uyma şartına bağlayan görüşünü reddetti. İbâzî meşâyihi ile bazı İbâzî liderleri arasındaki bu ihtilâf sebebiyle mezhep mensupları iki gruba ayrıldılar. İleri sürdükleri şartların kabul edilmediğini gören ve imama açıkça cephe alan bu ayrılıkçı gruba Nükkâr, Abdülvehhâb'ı kayıtsız şartsız destekleyenlere de Vehbiyye adı verildi.

Rüstemîler'in başşehri Tâhert, Mağrib bölgesindeki tüccarların güven içinde sık sık uğradığı ticarî bir merkez olup her geçen gün biraz daha gelişmekteydi. Nitekim Abdülvehhâb da iktidara gelmeden önce ticaretle uğraşmış ve Tâhert'in ileri gelen zenginlerinden biri olmuştu. Şehirde giderek artan refaha ve yabancı unsurların çoğalmasına paralel olarak karışıklıklar da arttı. Bu arada Nükkâr'a mensup bir grup Yezîd b. Fendin'in başkanlığında İmam Abdülvehhâb'a karşı ayaklandı. Ancak bu isyan silâh gücüyle kısa sürede bertaraf edildi. Bunlar daha sonra yeniden faaliyete geçerek Abdülvehhâb'a suikast düzenledikleri gibi, aralarında Abdülvehhâb'ın oğlunun da bulunduğu pek çok kişiyi öldürdüler. Bu olaydan bir müddet sonra bölgenin en güçlü kabilelerinden Hevvâre ve Levâteliler de isyan ettiler. Bu isyanları da bastıran Abdülvehhâb, Dammâr ve Nefûse dağlarına çekilip uzun süre orada kaldı.

İfrîkıyye Emîri İbrâhim b. Ağleb'in oğlu Abdullah'ın Trablus valiliği sırasında, başta Hevvâre olmak üzere, bazı Hâricî Berberî kabileleri ayaklanıp Ağlebî kuvvetlerini yenerek Trablus'a girdiler. Fakat Abdullah daha sonra on üç bin kişilik bir ordu ile Trablus üzerine yürüyüp Berberîler'i şehirden çıkardı ve surları tamir ettirdi. Berberîler'in Trablus'ta mağlûp olduklarını öğrenen Abdülvehhâb, İbâzî kabilelerini etrafına toplayıp Trablus üzerine yürüdü (812). Abdülvehhâb'ın şehri kuşatması üzerine onunla savaşa giren Abdullah b. İbrâhim bu sırada babasının ölüm haberini aldı ve şehri kuşatmakta olan Abdülvehhâb ile anlaşarak Trablus'tan ayrıldı. Anlaşmaya göre şehrin sahil kısmı Ağlebîler'e, iç kısımları ise Abdülvehhâb'a bırakılıyordu. Rüstemîler bu tarihten itibaren Ağlebîler'le sürekli mücadele halinde olmamak için İbâzî kabilelerini Trablus ve Güney Tunus'ta iskân ettiler.

Hâricî inancına sahip olan ve İbâzıyye'nin Vehbiyye kolunu kuran Abdülvehhâb, Bağdat Abbâsî halifeliğini tanımamasına rağmen Endülüs Emevîleri ile iyi münasebetler kurdu ve oğlunu bir sefâret heyetinin başında Endülüs'e gönderdi. II. Abdurrahman bu heyeti büyük bir ihtişamla kabul etti. Abdülvehhâb'ın kendisine yöneltilen çeşitli sorulara verdiği cevapları ihtiva eden *Mesâʾilü Nefûse* (*Nevâzilü Nefûse*) adlı bir eseri vardır. Ölümünden sonra yerine Ebû Saîd el-Eflah geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1385-86/1965-66, VI, 270; İbnü's-Sağîr, *Aḫbârü'l-eʾimmeti'r-Rüstemiyyîn* (nşr. Muhammed Nâsır—İbrâhim Behhâz), Beyrut 1406/1986, s. 17, 23, 42, 55, 64, 79, 89, 113; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 333-334; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâżıyye fi'l-Cezâʾir*, Kahire 1399/1979, s. 35-38, ayrıca bk. *İndeks*; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḫu'l-Maġrib fi'l-ʿaṣri'l-İslâmî*, İskenderiye 1982, s. 292; Mohamed Talbi, *ed-Devletü'l-Aġlebiyye* (trc. Müncî es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 173-279, 386-389; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 45-48; A. De Motylinski, "Abdülvehhab", *İA*, I, 104; Georges Marçais, "Rüstemîler", *İA*, IX, 802-804; T. Lewicki, "al-Ibāḍiyya", *EI²* (İng.), III, 648-660.

AHMET AĞIRAKÇA

ABDÜLVEHHÂB b. ALİ

(عبدالوهاب بن علي)

(bk. KÂDÎ ABDÜLVEHHÂB).

ABDÜLVEHHÂB b. ATÂ el-HAFFÂF

(عبدالوهاب بن عطاء الخفاف)

Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Atâ el-Haffâf el-Basrî (ö. 204/819-20)

Rivayetleri Buhârî dışında *Kütüb-i Sitte*'de yer alan bir muhaddis.

Benî İcl'in **mevlâ***sı olduğu için el-İclî diye de anılır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmadığı gibi, "ayakkabıcı (kavaf)" anlamına gelen Haffâf lakabını hangi sebeple aldığı da bilinmemektedir. Büyük muhaddis Saîd b. Ebû Arûbe'nin hadislerini en iyi bildiği, derslerine yıllarca devam ettiği ve onun kitaplarını yazıp bunları hocasının huzurunda talebelerine okuduğu için, ondan hadis rivayet etmesiyle tanındı. Ayrıca Humeyd et-Tavîl, İbn Avn, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes ve Ebû Amr b. Alâ gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Hem muhaddis hem de yedi kıraat imamından biri olan Ebû Amr b. Alâ'dan hadislerini ve kıraat tarikini rivayet etti. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye gibi muhaddisler rivayette bulundular. Memleketi olan Basra'dan Bağdat'a gidip yerleşti ve orada hadis rivayetine başladı.

Yahyâ b. Maîn ve Dârekutnî gibi muhaddisler onun güvenilir bir râvi olduğunu belirtmekte, kendisini yakından tanıyan Yahyâ b. Saîd el-Kattân da hakkında müsbet düşünmektedir. Ancak Buhârî ve Nesâî "kuvvetli değildir" demekte, Ahmed b. Hanbel onu zayıf bulmakta, Ebû Hâtim ise hadislerinin **i'tibar*** için yazılabileceğini söylemektedir. Kuvvetli olmadığını söyleyen Nesâî, rivayetlerini *Sünen*'ine almakta bir beis görmemiştir. İbn Sa'd'ın **sadûk*** dediği, hadislerini Zehebî'nin **hasen*** olarak değerlendirdiği Abdülvehhâb son derece duygulu bir zâhid idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, VII, 333; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 — Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), VI, 98; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), VI, 72; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, Kahire 1349/1931 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), XI, 21-25; Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, Haydarâbâd 1375-76/1955-58 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 339; a.mlf., *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, IX, 451-454; a.mlf., *Mîzânü'l-iʿtidâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1382/1963 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), II, 681-682; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, VI, 450-452.

M. YAŞAR KANDEMİR

ABDÜLVEHHÂB EFENDİ, Yâsincizâde

(1758-1833)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Seyyid Osman Efendi'nin oğludur. Dedesi Seyyid Mustafa Efendi'nin Ayasofya Camii'nde "yâsînhan" olmasından dolayı Yâsincizâde lakabıyla şöhret buldu. Gençliğinde Enderûn-ı Hümâyun'a intisap ederek Gelenbevî İsmâil Efendi'den aklî ve naklî ilimleri okudu. Ocak 1786'da müderrislik **ruûs***unu kazanarak öğretim hayatına başladı. Bayezid ve Yenicami medreselerindeki dersleriyle meşhur oldu. Bu dönemde pek çok

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi (İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp.)

talebe yetiştirdi. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçti. Önce Selânik kadısı oldu; sonra bilâd-ı erbaa kadılığı pâyesini elde etti. 1811'de elçilikle İran'a gitti; oradaki görevini liyakatle yapması sebebiyle II. Mahmud'un takdirini kazanarak kendisine önce Mekke, daha sonra İstanbul kadılığı pâyesi verildi. Kısa aralıklarla Anadolu kazaskerliği (1816) ve nakîbüleşraflık (1818) görevlerine tayin edildi; ardından Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı.

Osmanlı Devleti'nin içerde ve dışarda karşılaştığı sıkıntılar ve özellikle isyan hareketleri üzerine toplanan meşveret meclisinde isabetli görüşleriyle padişahın dikkatini çekti ve 28 Mart 1821'de Halil Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa tayin edildi. Bir buçuk yıldan fazla süren meşihatinden sonra 10 Kasım 1822'de azledilerek dokuz ay kadar İzmit'te ikamete mecbur tutuldu. 6 Mart 1828'de, Mehmed Tâhir Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Beş yıla yakın bir süre bu makamda kaldıktan sonra yaşlılığı sebebiyle 8 Şubat 1833'te görevinden ayrıldı. Aynı yılın ramazanında Kadir gecesi vefat etti; Topkapı dışında babasının yanına defnedildi.

Abdülvehhâb Efendi, şeyhülislâmlığı sırasında ilim erbabıyla devletin hak ve menfaatlerini koruyan bir kişi olarak tanınır. *Hulâsatü'l-bürhân fî itâati's-sultân* adında hadise dair bir risâlesi vardır (İstanbul 1247). Ayrıca hadis usulü ve kelâm ilmine dair çalışmaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Devhatü'l-meşâyih maa zeyl, s. 126-127; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 584-585; *Sicill-i Osmânî*, III, 405; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 643; *Osmanlı Müellifleri*, II, 57; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 1013; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 167, 189.

 MEHMET İPŞİRLİ

ABDÜLVEHHÂB HALLÂF

(عبدالوهاب خلاف)

(1888-1956)

Mısırlı âlim ve hukukçu.

1888'de Kefrüzzeyyât'ta doğdu. Babasının adı Abdülvâhid'dir. 1915'te Ezher Üniversitesi'ne bağlı Medresetü'l-kazâi'ş-şer'î'yi bitirdi. Bir süre bu medresede müderris olarak çalıştıktan sonra hâkimlik, adliye müfettişliği ve mescidler müdürlüğü yaptı. 1936'da Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeliğine tayin edildi ve emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. Emekli olduktan sonra da fakültenin daveti üzerine yüksek lisans bölümünde ders vermeye devam etti. Aynı zamanda Arap Dil Akademisi'nin (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye) üyesi idi. Muhammed Abduh'un açtığı düşünce çığırının samimi bir taraftarı olarak taklide ve bid'atlara karşı çıkan Hallâf, öğretim üyeliği yaptığı kurumlarda verdiği derslerle aynı düşünceleri paylaşan birçok hukukçunun yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Eserleri basılmış olup belli başlıları şunlardır: **1.** *ʿİlmü uṣûli'l-fıḳh*. İlk baskısı 1942'de Kahire'de yapılan eser daha sonra birçok defa basılmış olup Hüseyin Atay tarafından giriş bölümü ve bazı notlar eklenerek *İslâm Hukuk Felsefesi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Ankara 1973, 1985). **2.** *Ḫulâṣatü târîḫi't-teşrîʿi'l-İslâmî*. 1968'de Kuveyt'te sekizinci baskısı yapılan eseri, Talat Koçyiğit *İslâm Teşrii Tarihi* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1970). Eser *ʿİlmü uṣûli'l-fıḳh*'ın bazı baskılarının son kısmında da yer almaktadır. **3.** *es-Siyâsetü'ş-şerʿiyye* (Kahire 1397/1977). Ezher Üniversitesi'nde okuttuğu ders notlarıdır. İslâm devletinin siyasî, hukukî ve malî yapısından, fertlerin hak ve hürriyetlerinden bahseder. **4.** *Aḥkâmü'l-vaḳf* (Kahire 1942). **5.** *el-Aḥvâlü'ş-şaḫṣiyye*. **6.** *Aḥkâmü'l-mevârîs̱*. **7.** *Meṣâdirü't-teşrîʿi'l-İslâmî fîmâ lâ naṣṣa fîh* (Kahire 1955). **8.** *el-İctihâd ve't-taḳlîd*. **9.** *Nûr mine'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm* (Kahire 1948). **10.** *Nûrun ʿalâ nûr* (Kahire 1952). **11.** *el-İctihâd bi'r-reʾy* (Kahire 1950).

 ABDÜLMÜN'İM HALLÂF

ABDÜLVEHHÂB es-SÂBÛNÎ

(عبدالوهاب الصابونى)

Abdülvehhâb b. Mustafâ b. İbrâhîm es-Sâbûnî el-Hemedânî

(ö. 954/1547)

Mevlevîlik tarihi bakımından kaynak kabul edilen *Şevâḳıbü'l-Menâḳıb*'ın müellifi.

Nisbesinden de anlaşılacağı üzere Hemedanlıdır ve bir Nakşî şeyhinin oğludur. Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Bazı kaynaklarda Abdülvehhâb b. Celâleddin Muhammed el-Hemedânî olarak da anılmaktadır. Sünnî olduğu için, Safevîler'den Şah I. Tahmasb'ın Hemedan'ı işgal etmesi üzerine önce Şam'a, oradan da Mısır'a gitti. Kahire Mevlevîhanesi'ne yerleşti. Eserini tamamladığı 947 (1540) yılında Kahire'de bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Medine'ye gitti ve orada vefat etti.

Kahire'de bulunduğu sırada mevlevîhanenin kütüphanesindeki, Ahmed Eflâkî'nin Mevlevîliğin ana kaynaklarından

Abdülvehhâb es-Sâbûnî'nin *Şevâḳıbü'l-Menâḳıb* adlı eserinin Derviş Mahmud Dede tercümesinden bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, nr. 1068)

